

ПРИРОДНО-ПРАВОВІ ТА БІОЛОГІЧНО-ГЕНИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО МЕНТАЛІТЕТУ

Коваль І.М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти НУ «Львівська політехніка»

Коваль М.М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти НУ «Львівська політехніка»
(Україна)

На сьогодні існує багато чинників, які впливають на формування правового менталітету. Так, ще з античних часів бере свій початок географічний чинник формування правового менталітету. Древні вчені мандруючи різними країнами, фіксували особливості звичок, традицій народів, котрі населяли ці території. З часів Геродота залишилось чимало свідчень, які дають можливість скласти уявлення про поведінку та характерологію давніх народів, незважаючи на те, що у подібного творчості було багато суб'єктивного, а, почасти, навіть надприродного (у зв'язку із особливостями міфологічного світовідчуття тієї епохи). Мислителі відмічали елементи схожості та відмінності у поведінці різних племен і народів, намагаючись обґрунтувати їх у відповідності із знаннями, які були наявні у той період. Тому є не випадковим, що навіть тоді своєрідність традицій та характерологію почали пов'язувати з географічним розташуванням та природними умовами. «Гіппократ, наприклад, фізично і психологічно своєрідність народів пояснював специфікою їх географічного положення та кліматичних умов. Форми поведінки людей та їх звичаї відображають природу країни, вражав він. Припущення про те, що південний і північний клімат неоднаково впливає на організм а значить, і на психіку людини, допускав Демокріт» [8, с. 12-13].

Увага до проблем дослідження менталітету зросла ще більше у період активного освоєння нових земель, з новими географічними відкриттями, з розвитком нових торговельних шляхів. «Одним із найбільш відомих представників географічної школи соціології був просвітитель вісімнадцятого століття Ш. Монтеск'є, який висловив ряд цікавих і оригінальних думок відносно сутності спільного духу нації, тобто національного характеру. Наприклад, він константував деяку залежність духовного складу та способу мислення народів від їх життя, хоча це, згідно його концепції, цілком визначається умовами географічного середовища» [8, с.13].

Отже, ми можемо константувати про тісний взаємозв'язок людини з природою, який впливає на формування менталітету.

Другим чинником формування правового менталітету є біологічно-генетичний чинник, що розглядає кожну націю «безмежно поширеною родиною»

[9, с. 15]; особливості модусів сприймання і поведінки залежать від «расового» чинника, тобто генетичної схильності до належних настанов.

Належну данину цьому поглядів було надано і українськими вченими, особливо в концепціях, зорієнтованих на ідеологію інтегрального націоналізму. Так, Д. Донцов вказував, що «духовне обличчя народу, як і фізичне, залежить передусім від його расової субстанції» [4, с. 219]. В. Старосольський писав, що «існування расових окремішностей не можна заперечити, а раз признається їх, то муситься признати, що фізична та моральна якість одиниць, з яких складається суспільство, мусить впливати і на його якість як гуртової цілості. Так внутрішнє життя нації, як її доля в зносінах з другими безперечно залежить від расових прикмет» [9, с. 616].

Декілька іншим чином підходить до цього питання Ю. Липа. Для нього «расові» прикмети нації не стільки фізіологічні, скільки психологічні. В цьому сенсі він найбільш близький до сучасних дослідників, що вважають ментальність «генетично» закладеною, незмінною структурою. Ю. Липа вважав, що «раса відрізняється одна від одної більше своєю психологією, своїми проточеними дорогами в думанні й поведінці, навіть своїми духовними звичками, більше ніж будовою тіла» [7, с. 37].

Це, мабуть, найбільш давніший і найбільш поширений підхід в європейській гуманітаристиці взагалі і етнопсихології зокрема. Засновник цього напрямку, Й.Г. Гердер вважав, що особливості народів походять від одвічного "народного духу", який пронизує і зв'язує покоління.

Згідно думці великого німецького мислителя, кожна нація має свій особливий "геній", свій власний спосіб мислення, дії і спілкування, і нам слід докласти зусиль, аби наново відкрити той неповторний геній і ті особливості менталітету там, де вони приховані або втрачені: "Дайте нам іти своєю дорогою... нехай усі люди добре або зле відгукуються про наш народ, нашу літературу, нашу мову: вони наші, це ми самі і нехай цього буде досить" [2, с. 154]. Звідси й важливість відкриття "колективного Я" через філологію, історію та археологію, пошуки коріння в "етнічній минувшині", аби виявити автентичну ментальність під чужим нашаруванням сторіч.

Втім Й. Гердер був лише учнем (хоч потім і опонентом) великого німецького філософа І. Канта, погляди якого з приводу головних чинників формування етнічних особливостей можуть бути, з певним застереженням, також віднесені до визначеної наукової парадигми. В своєму останньому (точніше опублікованому за життя) творі "Антропологія з прагматичної точки зору", проблемі відмінностей у національних характерах І. Кант присвятив главу "Характер народу". На думку великого філософа відмінності у національних характерах різних народів зумовлені тим, що риси характеру наслідуються у первісного народу, який наділено, в свою чергу, природним характером. Він вважав, що у кожного первісного народу маються природні задатки, які в подальшому розвиваються, визначаючи національний характер того народу, який виникає з цієї первісної народності. За І. Кантом, характер народів має як позитивні, так і негативні риси, маючи тим самим суперечливу, антиномічну сутність [5, с. 156].

В той же час це не заперечує наявність розмаїття національних характерів, які потрібно вивчати користуючись знаменитим методом Гегелевської діалектики - сходження від абстрактного до конкретного. «Ми повинні, - вважав Гегель, - з визначеністю пізнавати конкретний дух, тільки конкретний дух виявляється в усіх справах та спрямуваннях народу, він здійснює себе, залучається до самого себе та доходить до розуміння себе тільки тому, що він має справу з тим, що він себе виробляє... народи є суть те, чим виявляються їх дії» [1,с.71].

В руслі цієї ж методологічної традиції відбувається в середині XIX століття створення нової науки - етнопсихології, яка називала себе наукою про “дух народу”. У її витоків стояли німецькі вчені - філолог Г. Штейнталь та філософ Н. Лацарус. Основи етнопсихології були викладені ними у праці «Думки про народну психологію», в якій, визначаючи предмет науки, вони писали: «Її завдання - дослідження спеціальних способів життя та форм діяльності духу у різних народів і образи та форми створюють духовну природу народів. Народна психологія повинна бути дослідженням духовної природи людського роду, підґрунтям для історії та власне життя народу» [11, с. 17]. Існує, на думку авторів, духовна єдність індивідів поза конкретно-історичних умов та соціально-економічних ситуацій. Мова йде про узгодження та гармонію абстрактних індивідів, про духовну єдність народу взагалі. І ось ця духовна єдність індивідів і є духовність народу, яка виявляє його сутність та відрізняє один народ від іншого.

Висновки. Отже, можна виокремити такі чинники формування правового менталітету: Пасивні: сімейні, регіональні, національно-етнічні, еволюційні. Активні: професійні (позитивно-правові і природно-правові), державні, міждержавні. Природні: кліматичні, географічні.

Література:

1. Гегель Г.В.Ф. Философия истории. М.: Соцзкгиз, 1935. Т.8. 450 с.
2. Гердер И.Г. Идеи к философии и истории человечества М.: Наука, 1977. 125с.
3. Данилевский Н.Я. Россия и Европа. М.: Книга, 1991. 574 с.
4. Донцов Д. Дух нашої давнини. 2-е видання. Дрогобич. «Відродження», 1991. 342 с.
5. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения. Сочинения в 6 т. т. 6. М.: Мысль, 1966 . 743 с.
6. Лебон Г. Психология народов и масс. СПб.: Д. Павленкова, 1896. 329 с.
7. Липа Ю. Призначення України. Львів: Просвіта, 1992. 262 с.
8. Орбан Л.Е. Етнічна психологія. Івано-Франківськ: Прикарпатський університет ім. В. Стефаника, 1994. 101с.
9. Старавойт І.С. Західноєвропейська та українська ментальності: збіг і своєрідності. Філософського-історичний аналіз: Автореферат. дис. ... д. філософ. н. : 09.00.03. / Інститут філософії НАН України, К., 1997. 25с.
10. Шпенглер О. Закат Европы : очерки морфологии и мировой истории. Т. 1. Образ и действительность / Пер. с нем. Н.Ф.Гарелин; Авт. комментарии Ю.П. Бубенков и А.П. Дубнов. Мн.: ООО "Попурри", 1997. 688с.
11. Штейнталь Г. Мысли о народной психологии / Г. Штейнталь, М. Лацпрус. СПб., 1897. 98с.